

הרב אברהם משה באקאן
ראש טלל חסידי באטב, בני ברק יצ"ו

פנינים שיחות ומשא ומתן של תורה בענינים שונים
ששמעתי מפי הנאון המפורסם הר"ר חיים קרייסווירטה ז"ל אב"ד אנטווערפן

[א]

בענין תשלומין למצות תפילין

נחלקו הישועות יעקב והפמ"ג במצות תפילין אם יש חיוב מן התורה להניחם כל היום, או שמן התורה די פעם אחת ביום ומצוה מן המוכרח להניח כל היום¹. והנה הגרי"ז מבריסק זצ"ל נקט כהישועות יעקב דהחיוב הוא כל היום², ואמר דאין המצוה שייך כלל לימים (להניח כל הימים) אלא להניח כל הזמן, ועפ"י חידוש דכשארם אינו מניח תפילין בחוה"מ כדעת המחבר (סי' ל"א), יש עצה לקיים המצוה שהחסיד לפי השיטות דס"ל דיש חיוב תפילין בחוה"מ, והוא שיהא לבוש בהתפילין בימי החול אחר המועד ביותר שעות מכפי הרגל, ובשעות הנוספות האלה ישלים השעות שהחסיד במועד (ראף שאלו הם ימים אחרים, הרי אין התפילין קשורין לימים³, ולכן כשלוכשן שעות יתירות מכפי הרגל, משלים בשעות אלו את השעות שחסרו בחוה"מ)⁴. העיר לו הג"ר חיים קרייסווירטה ז"ל מה' מקומות השייכים לענין זה (חלקם נוטים לראיה להגרי"ז, וחלקם נוטים לקצת קושיא והערה על הגרי"ז):

(א) תוס' שבת (סוף קלא.) שכתבו ז"ל דמילה אם עבר זמנה לא בטלה שאותה מילה עצמה שהוא מיחייב בשמיני הוא עושה בתשיעי שאם מל בשמיני לא היה חוזר ומל בתשיעי אבל ציצית ומזוזה בכל יומא מיחייב בהן אפילו קיימם היום חייב לקיימם

א. לכבוד יומא דהילוליה ט"ז טבת (תשס"ב), (המשך מאמר "שני הפכים בנושא אחד" יפיע אי"ה בקובץ הבא) ההערות מלמטה הם מהכותב.

ב. באו"ח סי' ל"ז, וע"ע ס' המפתח פ"ד מתפילין הכ"ה מעור אחרונים בזה.

ג. ועי' בארץ צבי (סי' ז' ד"ה ו"ל וסי' נ"ו ד"ה ו"ל) למה אמרין דעיקר המצוה הוא פעם אחת ביום דוקא ולא פעם אחת בשבוע או בשנה.

ד. ובתשובות והנהגות ח"ד בלקט מנהגים מהגר"ח מבריסק אות י"א בשם הגרי"ז שלרוב הפוסקים החיוב כל היום.

ה. עכ"פ מה"ת, עי' אות ג'.

ו. הובא בתשובות והנהגות שם ובח"א סי' מ"ט ובח"ב סי' ל' ובח"ג סי' י"א, וכן הובא במבקשי תורה עמ' תשל"ד, ואיתא שם שזה היה דרשת הבר מצוה של הגרי"ז, שהיה בחוה"מ סוכות (שנת תר"ס). וראה בספר הרב מבריסק (ח"א עמ' 88) שאחיו הגדול של הגרי"ז, הג"ר משה ז"ל, נהג להניח תפילין בחוה"מ, ומשמע דרשת הבר מצוה של אחיו הגרי"ז, הפך שוב בהענין, והחליט לחזור ממנהגו.

למחר הלכך כשעבר היום ולא עשאו מצות היום לא יקיים עוד לעולם עכ"ל, הרי דמצוה שחייבין כל היום לא שייך תשלומין¹.

(ב) ביומא (לו.) רבי עקיבא אומר אין עולה באה אלא על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה, וכתבו תוס' לא ידענא אמאי לא קא חשיב כל לאוי דלא לקו עליהו כגון לאו שבכללות ולאן שאין בו מעשה, ונראה לי מדכתיב ונרצה לו משמע שיש לו תקנה ורצוי במקום אחר והיינו עשה שבדיו לתקן לעשות סוכה ותפילין וכיוצא בהן, ואם עבר יום או יומים עולה מכפרת עליו, וכן לא תעשה הניתק לעשה וכן על חייבי מיתות ועל חייבי כריתות וחייבי לאוין חמורין היתה מכפרת אלא שיש להן כפרה אחרת שעונשן אמור, אבל הני אין להם ריצוי ותקנה במקו' אחר עכ"ל. ומשמע קצת כדברי הגרי"ז שאפשר לתקן מצות תפילין למפרע.

(ג) תוספתא ברכות (פ"ו ט"ו) מאימתי מניחן שחרית, לא הניחן בשחרית מניחן כל היום².

(ד) שבועות כה: דפליגי אם חייבין על שבועת שקר דלשעבר בדבר שאילו נשבע שבועה כזאת אלהבא לא היה חייב, ופר"ך מתיב רב המנונא לא אכלתי היום ולא הנחתי תפילין היום משביעך אני ואמר אמן חייב, בשלמא לא אכלתי איתיה בלא אוכל, אלא לא הנחתי מי איתיה בלא אניה³.

(ה) סוכה מה: לולב דמפסקי לילות מימים כל יומא מצוה באפיה נפשיה הוא, וא"כ ה"ה תפילין למ"ד (מנחות לו:) לילה לאו זמן תפילין, כל יום מצוה בפנ"ע⁴.

1. ועי' חלקת יואב אר"ח סי' ל"ג ד"ה ולפענ"ד.

2. ובתשובות והנהגות בח"ג שם כתב שהעיר להגרי"ז מזה דמשמע דהחויב הוא להניח כל יום (והביא שהגרי"ז צידד דאולי מדרבנן חייבין להניח כל יום), ובחלקת יואב ח"ב סוף סי' ב' למד מהתוספתא דאם מניחין בשחרית א"צ שוב להניח ביום.

3. ז"ל החלקת יואב שם, לכאורה הדבר מפורש וכו' דחייב אדם לילך בתפילין כל היום, דפר"ך הש"ס על לא הנחתי תפילין היום, מי איתא בלא אניה, הרי שם מיירי שנשבע לשקר וא"כ באמת כבר הניח תפילין ושפיר איתא בלא אניה היום, וצ"ל דצריך שיהיה בלהבא אם ה"ה השבועה אמת עכ"ל, וכ"כ בשואל ומשיב מהדו"ד ח"א סי' נ"ב (הובא בהגה' מהרש"ם בשבועות שם), ובבית יצחק אר"ח סי' י"ב אות ג' תירץ עפ"י דהתשב"ץ (ח"א סי' ק'), בסוכה כל ז' ובמצות חליצה, וע"ע עונג יד"ט בסוף סי' א' בסוכה וציצית) דגם על מצוה קיומית לא חל שבועה, והרי להניח תפילין כל היום הוא עכ"פ מצוה קיומית. ובארץ צבי סי' י"ח סוף אות א' הביא מתוס' בשבועות שם דחייב להניח תפילין כל היום. ובפי' מסכת תפילין (אות כ"ג ד"ה היצור) דקדק מהסוגיא בשבועות שם להיפך דאין חיוב להניח תפילין כל היום ע"ש.

4. ובבית יצחק אר"ח סי' י"ב אות ד' מבואר דהיכא דמפסקי לילות מימים לא שייך תשלומין, ע"פ גמ' הנ"ל דאז כל יומא מצוה באפיה נפשיה הוא, וממצוה למצוה לא שייך תשלומין. וכע"ז בדובב מישרים ח"א סי' ק"ג סוף אות ב' לגבי תשלומין דנסכים ע"ש. ועי' כלי חמדה וילך (אות ד' אות קטן ב') וארץ צבי (סי' ז') דאפילו אם נימא כחידוש האבנ"ז (באר"ח סוף סי' קפ"ג) דקשר של תפילין צריך להיות קשר של קיימא שהקשר נקשר על דעת לישראל כך לעולם, י"ל דזהו דוקא למ"ד שבת ולילה זמן תפילין ומצות תפילין היא מצוה תמידית, לכן אם קשר על דעת להתירו למחר לא הוי קשר של קיימא דנקשר על דעת להתירו באמצע זמן מצותו, משא"כ אי שבת

[ב]

הגר"ח קרייסווירטה נכנס פעם להגאון ממשעבין וצ"ל עם אחד ודיברו באיזה שאלה שיש לו מקורות מועטים בש"ס, והגאון ממשעבין הביא דמיונות וראיות ממרחקים כדרכו, ואח"כ דחה אותם. כשיצאו אמר אותו איש, זהו גאליציאנער גדול שהביא ראיות אלו ומה ענין זל"ז. אמר לו הגר"ח קרייסווירטה דבב"ב (כב.) איתא רב דימי מנהרדעא אייתי גרונרות בספינה, א"ל ריש גלותא לרבא פוק חזי אי צורבא מרבנן הוא נקיט ליה שוקא (פירש"י הכוזב שלא ימכור איש בעיר גרונרות אלא הוא), א"ל רבא לרב ארא בר אבא פוק תהי ליה בקנקניה (פירש"י בדקוהו בהלכות אם תלמיד חכם הוא אם לאו), נפק אזל בעא מיניה פיל שבלע כפיפה מצרית וכו' מהו, לא הוה בידיה וכו' לא נקטו ליה שוקא וכו', והקשה ר"ת (בתוס' שם) אמאי לא נקיטו ליה שוקא הא בעיא זו לא איפשימא וכו' (בגמ' מנחות סט:), וי"ל דמ"מ הוה ליה לאיתויי הנך ראיות דמייתי התם ודחי להו עכ"ל, הרי שצריך להביא הראיות אף שיש לדחותם, ואח"כ לדחותם א'.

ולילה לאו זמן תפילין, וא"כ הוי כל יומא מצוה חדשה, ומצוה של היום אינה אלא ביום זה, ממילא י"ל דאם קשר על דעת שלא להתירו עד למחר הוי קשר של קיימא דנקשר לכל זמן מצותו, (וע"ש בכל דבריהם).

ועי' בתשובות והנהגות (בח"ב שם) דהגר"י לא העלה דבר ברור אם גם למ"ד לילה לאו זמן תפילין החיוב להניח תפילין הוא כל היום, ובתשובות והנהגות ציין להקצין אורה (מנחות לו. תד"ה וכשיגיע) שהארץ בענין זה דאפילו למ"ד לילה לאו זמן תפילין מ"מ אינו תלוי בימים, וביטול שעות הוא כביטול ימים, וכתב ח"ל אלא דלמאן דיליף תפילין מלמועדה מימים ימימה יש לומר דחזקן הוא לפחות שלא יעבור עליו יום אחד בלא הנתתו, ואינו חמור כ"כ ביטול שעות ביום כמו ביטול יום שלם, דמימים ימימה משמע בכל יום וכו' עכ"ל. וע"ע בארץ צבי שם.

ובעיקר הדמיון לסוכה מה: ע"ע בחלקת יואב אר"ח סי' ל"ג ד"ה ומעתה והגהותיו על מג"ח מצוה שע"ח מדברי התוס' שם ד"ה אחד, וע"ש בגליוני הש"ס.

יא. ובריטב"א שם דלהכי ולזל עליה משום דגבי בעיא דהתם אתמרו כמה מתניתי ובמה מימרי ולא אייתי ליה חזא מינייהו עכ"ל. (וע"ש בראשונים עוד תירוץ על קשיית ר"ת). וז"ל המהרש"ם (חזו סי' קט ד"ה מכתבו) ועוד דא"כ הו"ל למהר"ק להביא דברי רמב"ן ורשב"א ונמוקי שכתבו להיפוך ובתוספתא מפורש כדבריהם וגם אם ה' בידו רא' לסתור דבריהם הו"ל (כצ"ל) להזכיר דעתם ולחלוק עליהם וכד"ג כתבו התוס' בב"ב כ"ב ע"א ד"ה פיל שבלע וכו' דאף דהבעיא לא נפשטה מ"מ הו"מ לאתויי הנך ראיות ולדחי להו ע"ש ולכן נראה ברור כמ"ש דמהר"ק מיירי רק וכו' עכ"ל. וזראוני עוד כזה במהרש"ם ח"א (סי' ה' ד"ה והנה) וז"ל ואף דבשור"ת וכו' פסק בפשיטות וכו' אבל נעלם ממנו דברי אס"ז לב"ב בשם הרשב"א וכו' וגם בשור"ת וכו' לא ידע מכל הנ"ל ואף שגם בשור"ת וכו' כתב בפשיטות דדוקא וכו' אבל גם הוא לא הזכיר כלל מדברי הראשונים הנ"ל ולא ידע מהם שאם היה יודע מהם היה מביאם וה' מזכיר דעתם ולהוכיח דלא קי"ל כותיהו כמ"ש כד"ג בתוס' ב"ב (כב.) ד"ה פיל שבלע וכו' וקשיא לר"ת א"כ אמאי לא נקיטו ל' שוקא הא בעיא זו לא איפשטא התם וי"ל דמ"מ הו"ל לאתויי הנך ראיות דמייתי התם ודחי להו עכ"ל וד"צ בזה.

ובהגהות המהרש"ם על תוס' שם ציין להש"ך חו"מ סי' פ"א סקס"ח שכתב ובאמת נראה דאשתמיטתי וכו' דברי הפוסקים אלו שבכאן שאם לא כן הוה ליה לכל הפחות להביאם שם ולפלפל בדבריהם, ועוד ציין לסי' פ"ו סק"ה שכתב ואם נפשך לומר דהר"ן והא"ז פליגי, א"כ מכל שכן קשה על וכו' אמאי השיג על הר"ן כאלו הר"ן לבד כתב כן, הא הרשב"א וכו' וכו' ושאר

[ג]

בענין ייעוד ויכום אם הן מדין קידושין

הגר"ח קרייסווירטה נסע עם הגאון הראגאטשאווער זצ"ל על מסילות הברזל, והראגאטשאווער אמר בע"פ רמב"ם הל' מלכים, ואמר דברי הרמב"ם (פ"ד ה"ד) "אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה עבריה בלבד אחר ייעוד", ומבואר דאמה העבריה בייעוד יש לה דין פילגש. והקשה מקידושין (יח): יעוד נישואין עושה או אירוסין עושה, אבל פילגש ודאי אינה י".

ואמר הגר"ח קרייסווירטה להראגאטשאווער דמקור הרמב"ם הוא מיר' כתובות (פ"ד ה"ד) דמייעד אמה העבריה והוציא עליה שם רע פטור מעונש מוציא שם רע, דכתיב בפרשה דמוציא שם רע (כי תצא כב, יד) והוצא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי, "לקחתי פרט ליעודין, אמר רבי יונה אפילו כמאן דמר משעה ראשונה יתן כסף ליעודין". היינו דלא מיבעיא למ"ד (קידושין שם) מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו, דאינו לקיחת קידושין אלא לקיחת שפחות, ואח"כ נעשה מזה נישואין, אלא אפילו למ"ד מעות הראשונות לקידושין ניתנו, אפ"ה נתמעט, ולכא' איך נתמעט מלקחתי, הא הוי לקיחת נישואין, אלא נראה דמכאן מקור להרמב"ם דהיא פילגש, וממילא אינו לקיחת נישואין אלא פילגש. [ופליג הירושלמי על הבבלי הנ"ל אם אירוסין עושה או נישואין, ונקט הרמב"ם כרעת הירושלמי י"]. והראגאטשאווער אמר "דומקעס, דומקעס" (היינו שטותים, שטותים).

ואמר לי הגר"ח קרייסווירטה שאינו יודע למה לא נראה פירושו להראגאטשאווער, ואמר לי שיש לפרש כע"ז המשך היר' לקחתי פרט לשומרת יבם וכו', דהנה השואל במהרי"ק (שורש קל"ט) נקט דהא דיכמה נעשית אשת היבם בביאה אין זה מגדר קידושין,

הרבה פוסקים כתבו כהר"ן וכו' ואין ספק דאישתמיטתי וכו' דברי כל הפוסקים הנ"ל שהרי לא הביאם כלל ואלו הוה חזי להו וכו'.

וברזא דשבתי על תוס' שם ציינו לספר מים עמוקים ח"ב סי' כ"ו, וז"ל על הדין שאחד מן הפוסקים כתב עליו שהוא מסופק בו ולא ידע מאי דיון ביה ואחר מן הפוסקים פשיט ליה מדקדוק אחד מדברי הגמרא, וספק המספק האומר לא ידענא מאי אידון ביה שמא ידע אותו דקדוק ודחי ליה וא"כ הויא מחלוקת הפוסקים, או אפשר דלא עלה על לבו הדקדוק ההוא ואי הוה שמיע ליה הוה הדר ביה, ויש לנו לסמוך על מי שמדקדק בן. תשובה נראה ודאי דיש לסמוך על מי דפשיט ליה שאין ספק מוציא מידי ודאי. ועוד דליכא לספוקי שמא האומר לא ידענא מאי אידון ביה ידע הראיה ההיא אלא שהוא דוחה אותה דא"כ היה מביא הראיה והיה דוחה אותה, וכמו שכתבו התוספות פרק לא יחפור על ההיא דשאלו לרב אדא פיל שבלע כפיפה מצרית וכו' מהו ולא הוה בידיה ולא החזיקו אותו לת"ח ולא נקיטו ליה שוקא, וכתב ר"ת ז"ל דאע"ג דזו בעיא ולא אפשריטא בגמרא מ"מ היה לו להביא הראיות שמביאים שם וידחה אותם. ובמסכת שבת דילמא ברייתא לא שמיע ליה ואי הוה שמיע ליה הוה הדר ביה. כתובות פרק מציאת האשה איבעיא להו רב שמיע לה להא דרבי או לא א"ל לא שמיע ליה ואי הוה שמיע ליה הוה הדר ביה עכ"ל.

יב. ועמדו ע"ז הרבה אחרונים, ע"ש בס' המפתח.

יג. ומצינו בן הרבה פעמים ברמב"ם שפסק כהיר' נגד הבבלי וכמ"ש המהרש"ם בהסכמתו על ספר לקוטי הלכות.

והמהרי"ק דחה שיטתו, אבל האו"ש רש"ל יבום ד' הביא דר"ת הובא בתוס' יבמות ריש מ: סבר כהשואל, ו"ל תוס', וי"ל דאליבא דרב דאמר אין קידושין תופסין ביבמה איצטריך לאשמועינן שפיר דלא הוי ממזר, ומעמא אר"ת דהוי כעובד כוכבים ועבר שאין בה קידושין לשום אדם וליבם נמי לאו בת קידושין היא אלא ביאה הוא דאית בה וכו', והאו"ש³²³⁴⁵⁶⁷ הביא שכן מבואר בידו' קידושין (פ"ג ה"ב) הרי יבמה שזינת הרי אין לה עליו ולא על אחרים קידושין והוולד כשר וכו', וממילא לכן נתמעט יבם מפרשת מוציא שם רע מלקחתי, דביאת יבום אינו לקיחת קידושין אלא דין אחר³²³⁴⁵⁶⁷.

[ד]

ד' שאלות לחידודא מהסאקאלקער רב

א) הסאקאלקער רב הג"ר יצחק שוסטער ז"ל (שידע בבלי וידו') שאל אותו כשהיה בן י"ז דבתשו' הרמב"ם כתב על דבר אחר (הנוגע לענייני מס' סנהדרין ומכות), שחיפש אותו במס' סנהדרין ומכות ולא מצאו, רק בגיטין מצאו, איזה גמ' הוא. הגר"ח קרייטווירטה השיב מיד שהוא הדין דשחט בו שנים או רוב שנים ה"ז אינו גולה (גיטין ע:").

³²³⁴⁵⁶⁷ אה"ח

יד. וכן בחלקת יואב אה"ע סי' ל"ח וגליוני הש"ס יבמות מט:.
פו. וכן החלקת יואב.

פז. ואמרתי לו דכן פירש בגור אריה יהודה (אישות סי' א' אות י"א), ושור"ר שכן פירש הג"ר מרדכי קאלינא במכתבי תורה (מכתב צ"ב), אך הא דפרט ליעודין פירשו באופנים אחרים, ובקונטרסי שעורים (קידושין שעור י"ח סוף אות ב') פירש הא דפרט ליעודין דאינה מפרשה דקידושין אלא מפרשה אחרת (ושם לפני זה הביא דברי הרמב"ם הנ"ל שהוא מדין פילגש והוכיח מזה דאינו מדין קידושין דעלמא), והא דלקחתי פרט לשומרת יבם פירש משום דאשה הקנו לו מן השמים ואין זה לקחתי. ובמה שנתבאר אם יבום מטעם קידושין ע"ע באבנ"ז אה"ע רכ"א אות מ' ומ"א, בית האוצר ב' כלל ט' אות ה', זרע אברהם סי' כ"ד אות ב', ומכתבי תורה מכתב צ"ז. והגר"ר אברהם גורביץ שליט"א (בקבא דקשייתא קשיא כ"ו בהגה) הביא רש"י בכתובות נח. דמבואר דהוי מדין קידושין.

יו. בקובץ ישורון (חלק ט"ז עמ' תצ"ט) מובא שחותנו של הג"ר מאיר שמחה שאל לו שאלה זו כשרצה לקחתו לחתן, וי"א שהשיב כנ"ל, וי"א שהשיב דהכוונה לאשה שגלתה לערי מקלט (גיטין יב.). אמנם הנה בתשו' הרמב"ם אינו לא כמו שהובא לעיל ולא כמו שהובא בישורון (וכנראה שלא ראוהו בפנים) אלא זה לשונו (בסי' ק"מ), בא אלי הדין החסיד וקונטרס מן החבור בידו יש בו הלכות רוצח מספר נזיקים והראה לי הלכה אחת אמר לי קרא זו קראתי אותה אמרתי לו מה ספק יש בזו אמר לי באי זה מקום נאמרו דברים אלו אמרתי לו במקומן או באלו הן הגולים או בסנהדרין בדיני הרוצח אמר לי כבר חזרתי על הכל ולא מצאתי לא בירושלמי ולא בתוספתא. השתוממתי כמו שעה ואמרתי לו אני זוכר שבמקום פלוני מגיטין נתפרשו דברים אלו. הוצאתי גיטין וחפשתי ולא מצאתי תמהתי ונבהלתי ואמרתי היכן נאמרו דברים אלו הנח עתה עד שאזכור מקומו. הוא יצא ואני זכרתי שלחתי שליח והחזרתיו והראתי לו הדברים מפורשין בגמרת יבמות אגב גררא תמה והלך. עכ"ל. והדין דאשה שגלתה אינו ביבמות וכע"כ דהכוונה להדין דשחט בו שנים שהוא גם ביבמות קב: (וברמב"ם פ"ה מרצח ה"ב). אך צ"ע מ"ש הרמב"ם שלא מצאו בגיטין, והרי מפורש בדף ע: וכו"ל.

ב) עוד שאל אותו הסאקאלקער רב אם במשקין יש טומאת מגע בית הסתרים (היינו אם טמאין כשנוגעין זב"ז בנגיעת בית הסתרים, ע"י חולץ עב: עג). השיב מיד מפסחים ריש י"ח ברש"י דמי חמאת שפקע מהן דין מי חמאת, עדיין טמאין טומאת משקין, "ראין נגיעה גדולה ממה שהן נוגעין בעצמן", ומבואר דבמשקין יש טומאת מגע בית הסתרים^א.

ג) עוד שאל אותו הסאקאלקער רב איפוא מבואר "א הייליגע טומאה". השיב מיד דהוא בתוספתא שבעות (פ"א ד') ר' נתן אומר טומאת גויות ולא טומאת קדושה, יצא השורף את הפרה ופרים המשלח את השעיר שהן טומאות קדושות (שאין חייבין עליהם על טומאת מקדש וקדשיו)^ב.

ד) עוד שאל אותו הסאקאלקער רב איפוא מבואר הלכה משבת חנוכה שחל בר"ח, השיב מיד מברכות (סוף נא). דכוס של ברהמ"ז צריך לאחוז בימין, א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שחסייע לימין, ובתוס' בכוסות גדולות מיירי או בראש חודש טבת שחל להיות בשבת שהוא בחנוכה או בנישואין וצריך להאריך בברכת המזון^ג.

[ה]

בענין אם עבדים מברכין על מצות עשה שהזמן גרמא

הג"ר מרדכי קאלינא אמר להגר"ח קרייסווירטה בשם הג"ר איצל פאנעווייזער שרק נשים יכולין לברך על אלו המצות שפטורין מהן (כמצות עשה שהזמן גרמא וכו'), אבל עבדים אין יכולים לברך, דבהמצוות שפטורין מהן, הם כנכרים^א. שאל לו הגר"ח קרייסווירטה על אתר מגיטין מ. דמבואר דעבד שהניח לו רבו תפילין הוא סימן ששחררו דעבד אינו מניח תפילין, וכתבו תוס' (ד"ה כשרבו) ולא משום דלא מעביד ליה איסורא דמברך עליהן ואיכא ברכה לבטלה, דהא סוכה לולב ושופר וכמה מצות עשה שהנשים מברכות, אלא משום דאין עבדים רגילים בתפילין ואי לאו דשחרריה לא הוה מנח ליה עכ"ל, הרי מפורש שמברכין כמו נשים. והג"ר מרדכי קאלינא נתפעל^ב.

יח. וע"ש תוס' רבינו פרץ ועי' קובץ שעורים אות פ"ד וחי' ר' שמואל אות קל"א וזכר טוב סי' י' אות ט"ו ומקדש דוד סי' מ"ד סק"ג ונר למאור סי' א' את ה' וצפנת פענח פ"א מתרומות ה"י (ז). ובשור"ת צ"פ (ווארשא) סי' שט"ז אות ב', ובראשית בכורים בכורות ז: בהגה וכו'. כתב דרק מים דנראה לתוכו כעין הא דשבת טז.

יט. מצאתי עוד בתו"כ שמיני ריש פרשתא ה' לפי שנאמר לא תטמאו בהם ונטמאתם בהם שומע אני טומאת הגויות וטומאת הקדושות ת"ל החולד והעכבר והצב למינהו. ועי' מקורות וצינונים פ"ה מפרה ה"ב.

כ. הבאתי לו עוד הא דיומא ע. ראש חודש טבת שחל להיות בשבת מביאין שלש תורות וקורין אחת בענינו של יום ואחת של ראש חודש ואחת של חנוכה.

כא. ועי' מכתבי תורה להגר"ר מרדכי קאלינא, מכתב ק"ס.

כב. ועי' תשובות והנהגות ח"ד בלקט מנהגים מהגר"ח מבריסק אות ס"כ שהביא החידוש של

[1]

אוצר החכמה
אוצר החכמה

בענין פשטה קדושה בכולה

נשא בפשטה קדושה בכולה, כשאמר להדיא שרק האבר יהיה קדוש ולא יותר, אם גם אז אמרין פשטה. השיב מיד מחולין קלה. קדשי מזבח נמי דאמר חוץ מגזה וכחשה, אפ"ה פשטה קדושה בכולה וכו', הרי מפורש דגם כשאמר להדיא חוץ מגזה וכחשה, מ"מ אמרין פשטה כ"י.

אוצר החכמה

[2]

בענין איסור נזיר בשתיית יין

(א) בנזיר (לח:) אכל ענבים לחים ויבשים חרצנים חגים וסחט אשכול של ענבים ושתה לוקה חמש כ"י. ובירד' כ"ה חשיב עוד לאו, משרת, וז"ל, יש אוכל אשכול וחייב משום ענבים לחים ויבשים וחרצנים חגין שרייו לשם משרה סחטו לשם יין. ונראה דהבבלי והירד' פליגי אם משרת הוי איסור בפנ"ע, או שאינו איסור מיוחד בפנ"ע אלא הוא גילוי שיש בו איסור יין, דהבבלי סבר דהוא גילוי וממילא אין לוקין עליו בפנ"ע ולכן לא מנאו, והירד' לטעמ' דבקרוב לסוד"א מבואר כ"י כוס מזוג אין לוקין עליו, הדא דאת אמר בשלא התרו בו משום משרה אבל אם התרו בו משום משרה לא ברא (ולוקין), הרי דהוא איסור בפנ"ע, ולכן מחייב כאן מלקות מיוחדת משום משרת. כ"י

(ב) ברמב"ם (פ"ה מנזירות ה"ט) נזיר ששתה רביעית יין ורביעית חומץ אינו לוקה אלא אחת שאינו חייב על היין בפני עצמו ועל החומץ בפני עצמו, שאין כתוב יין לא ישתה וחומץ לא ישתה אלא כך כתוב חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה כלומר לא ישתה היין ולא דבר שנתערב בו היין והוא השכר ואפילו החמצו, והואיל ולא כפל אלא החומץ שהוא שם אחד אינו לוקה על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. וכתב הראב"ד א"א זה אינו מחוור והלא שני שמות הם ולמדו (לח:) לכל איסורי נזיר מלחים ויבשים מה

הג"ר איצל בשם הגר"ח, ובתשובות והנהגות העיר מתוס' הנ"ל. ועי' מנחת נתן קידושין סי' מ"ד אריכות בדין זה והביא דיש דוחקין בתוס' דאין ראיה. ול"נ קצת ראיה מס' המכריע סי' ע"ח ד"ה וראיתי וכו' ומזה דאמרין הכל עולין למנן שבעה אפילו עבד אפילו אשה אין להביא ראיה להתיר נשים בשאר ברכות וכו', וכ"כ בת"ר ר"ה לג. שר"י בר ר' יהודה. היה מביא ראיה זו, ומבואר דגם עבד מברך.

כג. ועי' מקדש דוד בקונטרס מעניני קדשים סי' ב' סק"א (ד"ה והנה בקדושין) מה שהקשה על תור"י הזקן קידושין ז, וכן הקשה בראשית בכורים בכורות ג: וכה. על הריטב"א ופנ"י קידושין שם, וכן הקשה בקונטרסי שעורים קידושין שעור י"א אות ח' על הפנ"י, וע"ש אות א' בהתור"י הזקן.

כד. וע"ש בהמשך הסוגיא דפריך דליחשב עוד.

כה. ד"ב, הובא בקרן אורה.

כו. ע"ש בק"ע ובקרן אורה לעיל.

כז. וע"ע חי' הגר"ז נזיר לו.

הללו שהן מין אחד והן שני שמות וחייבין על זה בעצמו ועל זה בעצמו אף כל וכו', ויין
 וחומץ שני שמות ושני מינים הם כדאיתא בבבא בתרא (פד:) אבל חומץ יין וחומץ שכר
 מין אחד ושם אחד הן תרוייהו חלא מיקרו והכי איתא בע"ז (סו.).

והג"ר יוסף שטיינהארט ז"ל הי"ד שאל את הגר"ח קרייסווירטה שיגיד לו מקור להראב"ד.
 אמר לו דבתוספתא ב"ב (פ"ו ג') איתא רבי שמעון בן אלעזר אומר המוכר יין
 לתבירו ונמצא קוסם הגיעו, נסכו על גבי המזבח יצא, עשאו תרומה ותרומת מעשר יצא,
 שזה ממנו נזיר הרי זה לוקה את הארבעים עכ"ל, ולכא"ז צ"ב דבכל הנפק"מ קמ"ל דדינו
 כיון ולא כחומץ, וכל דינים הג"ל הם רק כיון, אבל בהא דנזיר חייב מלקות אם לוקה, הלא
 אין זה רק משום שהוא יין, דהלא גם על חומץ לוקה, וא"כ מאי נפק"מ במה שדינו כיון,
 ובע"כ כהראב"ד דיש לאו בפנ"ע ליין ולא בפנ"ע לחומץ, וקמ"ל דאם התרו בו משום יין
 לוקה דדינו כיון, וא"כ מבואר כהראב"ד. אבל הוסיף ואמר לו דיש ראייה להרמב"ם מיר' ^{ה"ה}
 סוטה (פ"ח ה"ה) דחשיב שם הרבה דינים שיין קוסם דינו כיון והשמיט נפק"מ זו דנזיר, וזהו
 בהרמב"ם דבאמת אין נפק"מ בין יין לחומץ ותמיד לוקה על אותו הלאו כ"י. [שני חידושים
 הג"ל אמר הגר"ח קרייסווירטה בסעודת פורים שנת תשנ"ט כשדיבר אודות יין].

[ח]

בענין שבועת סוטה ושבועת ביטוי

ביר' שבועות (פ"ח ה"ב) אמר לשומר חנם איכן שורי, אמר לו מת, והוא שנשבר או
 נשבה או נגנב או אבר וכו' (שבאמת לא מת אלא נשבר וכו') משביעך אני ואמר
 אמן פטור, רב אמר פטור משבועת פקדון (הואיל ולא כפר ממון) וחייב משום שבועת ביטוי
 וכו'. רבי יוחנן בעי שבועת סוטה (שהכהן משביע אותה) מהו שיהו חייבין (שתהא חייבת
 קרבן) משום שבועת ביטוי (לשעבר שנשבעה לשקר, וכגון שתלתה לה זכות ולא מתה),
 (ומתמה הגמרא) מה נן קיימין (היכי משכח"ל חיוב שבועת ביטוי גבי סוטה), אם בשוגגת
 בעבירה (שלא ידעה שחטאה כגון שסברה שהוא בעלה) ובשבועה (וממילא שוגגת היא גם
 בשבועה, הרי) אין כאן סוטה (דאם זינתה שוגגת לא נאסרה על בעלה וגם בשבועה אנוסה
 היא), אם במזידה בעבירה ובשבועה אין כאן קרבן (משום שבועת ביטוי דאינו בא על
 המזיד, הילכך לא משכחת לה, וקאמר הגמ') אתיא דרב (מילתיה דרב) כרבי עקיבה (דס"ל
 דשבועת ביטוי נוהג גם בלשעבר, דאלו לר' ישמעאל הא ס"ל דאינו חייב אלא על העתיד
 לבא והא דרב לא אתיא אלא בלשעבר, מיהו האי מילתא דבעי ר' יוחנן, דאקשינן עלה)
 ואין יסבור רבי ישמעאל כרבי מאיר (אם היינו אומרים דר' ישמעאל כר"ם ס"ל) אתיא היא,
 דר"ם אמר (בפ"ב דסוטה גבי על מה היא אומרת אמן אמן) אמן שלא נטמאתי אמן שלא
 אטמא (והשתא לר' ישמעאל רמחייב שבועת ביטוי בלהבא, ואליבא דר"ם דקבלת שבועה
 של סוטה גם על להבא היא, א"כ נוכל לומר דמשכח"ל שבועת ביטוי גבי סוטה שבשעה

כת. הראיתי לו דכ"כ באור שמח על הרמב"ם והראב"ד שם, בהשמטות ומילואים שנדפסו באר"ש
 ח"א אחר ספר זמנים (אלא שהאר"ש הבין דמהיר' אין הכרח להרמב"ם כמבואר מדבריו שם).

שנשבעה יודעת בשבועה ואח"כ נעלמה ממנה השבועה וכדין שבועת ביטוי בלהבא) ואת משכח מקשייא (ומכל מקום תמצא הדבר מוקשה הוא ומילתא פריכא היא, חדא דאמאי בעי ר' יוחנן שלא אליבא דהלכתא דהא לא קיי"ל כר"מ אלא כרבנן דהתם, ועוד דהא ע"כ בשבועת ביטוי מילתא דאית ביה לאו והן בעינן לכו"ע, והיכי משכח"ל בקבלת שבועה דסומה לאו והן, הא לא תוכל לישבע שחטמא, והיינו מקשייא, מפ' הפני משה).

אוצר החכמה

וקשה מה מקשה מה נן קיימין, לימא דמשכח"ל כשהיתה מזידה בהעבירה כשזינתה והיתה שוגגת כשנשבעה^כ. גם מה שמסיים ואת משכח מקשייא קצת פלא דהיכן מצינו ביר' שאומר שיש כאן קושיא ואינו מפרש מה הקושיא. ומה שפ' הפני משה דהקושיא הוא דליתא בלאו והן, אמר הגר"ח קרייסווירטה להגרי"ז מבריסק זצ"ל דלא קשה דהו תנאי בחלות השבועה (שאין חלות שם שבועה לענין קרבן אלא בדאית ביה לאו והן), אבל כאן שיש חלות שבועת סומה (וכבר יש חלות שם שבועה), חייבין אפילו ליתא בלאו והן (משא"כ מה דבעי להבא זהו בעצם השבועה ול"ש שבועת ביטוי כלל בל"ז. ולכן הוצרך היר' לאוקמי כר"ע).

ואמר הגר"ח קרייסווירטה להגרי"ז דהפ' כך, דאתיא דרב וכו' הוא תירוץ להקושיא דאם אתיא כר"ע דחייב בלשעבר, אז שפיר י"ל דמייירי בשוגגת בשבועה ומזידה בעבירה, אבל אם נימא כר' ישמעאל דבעינן להבא וכו"מ, אז אאל"כ דא"כ בשעה שעוברת על איסור זנות אח"כ, אז עוברת ג"כ על איסור שבועה ואם עוברת במזיד על איסור זנות החמור כ"ש שתעבור על איסור שבועת ביטוי וא"א להביא קרבן דאין זה שב מידעתו^{אוצר החכמה} י"א, וזה אמר דאם יסבור כר"י אתיא כר"מ, אך ואת משכח מקשייא, אז יקשה קושיא הג"ל דלא משכח"ל מזידה בעבירה ושוגגת בשבועה וכמו שהקשה היר' קודם מה נן קיימין. והגרי"ז אמר גוט, גוט.

אגב, במהרי"ט (חור"מ ח"ב סי' ק"ה) כתב דאמן שלא אטמא קאי רק על הארור ולא על השבועה, וביר' כאן מפורש דמסופק דחייב ע"ז משום שבועת ביטוי, הרי דקאי על השבועה^כ.

[ט]

בענין דמי ע"ז ויין נסך

ביר' ע"ז (פ"ה ה"א) אסי אמר דמי יין נסך ביד נכרי אסור, דמי ע"ז ביד נכרי רבי יונתן אמר מותר רבי יוחנן אמר אסור. ותמוה למה יי"ג חמור מע"ז^כ. וביאר הגר"ח

כפ. וכן הקשה בנועם יר'.

ל. בבעיא דר' יוחנן, ועי' במראה"פ שהגיה אתיא דרבי יוחנן.

לא. וכן תירץ בנועם יר' דלכן לא תירץ דמשכח"ל במזידה בעבירה ושוגגת בשבועה.

לב. ועי' אור שמח פ"ב מטו"נ סוד"ה אמנם.

לג. עי' הגהות וחדושים חרע אברהם סי' כ' אות ו' וחי' הגרמ"ז סי' ל"ב.

קרייטסווירטה דסבר דמכירה הוא ביטול הע"ז (ע"י ע"ז נג.), וממילא כשמכר ע"ז ביטלו ומותרין דמיו, אבל י"ג דהוא תקרובת ע"ז, ואין לו ביטול (שם סוף ג.), דמיו אסורין^ל.

[י]

1234567

בענין ירושת גר

בסוף שביעית הלזה מן הגר שנתגירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו. ובירושלמי אם יש לו בנים מחזיר לבנים ואם אין לו בנים מחזיר לבנותיו, שלא תאמר הואיל ואין ירושת הגר דבר תורה יחזיר לבניו. (פ"ה הפנ"מ כלומר וכ"ת מאי קמ"ל הא לעולם הבנים קודמים להבנות, הא קמ"ל שלא תאמר הואיל ואין ירושת הגר לאביו דבר תורה יחזיר לבניו, וכלומר לכל בניו בכלל הבנים והבנות, דסד"א דוקא בירושת התורה הבן קודם להבת כרתיב ואם אין לו בן וגו', אבל הכא כיון שאין ירושת תורה כולן שוין הן, להכי קמ"ל דאף כאן יחזיר להבנים ואם אין בנים יחזיר להבנות^ל). וביאר הגר"ח קרייטסווירטה ההו"א, דהטעם דיחזיר לבניו מבואר בקידושין (סוף יז) שמא יחזור לסורו שבגיותו היה לו ירושה ולא כשנתגיר, ובירושת עכו"ם הא בן ובת שוין כמ"ש רש"י יבמות (סב. ד"ה בנכריות), ולכן הו"א דעל כן תיקנו חכמים ירושה כמו בגיותו ויחזיר גם לבנותיו^ל.

[יא]

הגר"ח קרייטסווירטה שאל להגאון בעל מקדש דוד דביר' תרומות (סופ"ה) אם כאת הלכה תחת ידך ואי אתה יודע אם לתלות אם לשרוף לעולם הוי רץ אחר השריפה יותר מן התלייה שאין לך חביב בתורה יותר מפרי' הנשרפי' ושעירים הנשרפין והן בשריפה, ר' יוסי בעי (וכי) דנין דבר שאין מצותו לכן מדבר שמצותו לכן, איפוא יש כזה בבבלי. השיב מיד במנחות מו: (ו"ל הגמ' שם, רב יוסף אמר לעולם לשריפה אתיין (שתי הלחם הבאין בפני עצמן בלי כבשי עצרת) והיינו מעמא דלא שרפינן לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט, א"ל אביי מי דמי התם לאו מצותן בכך, הכא דמצותן בכך לשרפינהו מידי דהוה אפר ושעיר של יום הכיפורים).

[יב]

בשעת המלחמה אמר הג"ר אברהם גרוזינסקי זצ"ל חותנו של הגר"ח קרייטסווירטה, שא"צ לברוח מהדייטשען דהתורה יגן. אמר לו הגר"ח קרייטסווירטה שנשאל בילדותו על

ל^ה. ועי' סד. תד"ה ודלמא וחלקת יואב יו"ד סי' ט"ז ד"ה ודנה וצ"פ מהדר"ת פ"ח מע"כ ה"ד.
ל^ה. והר"ש פ"י באופן אחר דשלא תאמר וכו' יחזיר לבניו, היינו לבניו ממש ולא לבנותיו כשאין לו בנים.

לו. ועי' זרע אברהם סי' י"ד אות י"א ופרי יצחק ח"ב סי' ט' וטעמא דקרא סוף איוב ורזא דשבתי ב"ב קטו. במתני'. והראוני עוד באהל חייא קידושין יז: בשם הגרי"ד בדין זה אם בגר בן קודם לבת, ולא הביא הירושלמי ושוב ראיתי דהגרי"ד מיירי בגר היורש עכו"ם, והירושלמי מיירי בגר שנתגיר עם בניו, וכן חילק באוסף מתורת מיר סי' כ"ט, דבגר שנתגיר עם בניו, תיקנו ירושה כישראל, וכן קודם לבת כהירושלמי, ובגר שירש את אחיו עכו"ם, תקנו ירושה כעכו"ם וכן ובת שוין.

זה שכתב החכם צבי (סי' א') שקטלנית מותרת להתייבם דהמצוה מגין, דהלא איתא בגמ' (יבמות סד:) מלה הראשון ומת שני ומת שלישי לא תמול, הרי מבואר דיש חשש קטלנית במילה, ודהלא המצוה מגין. והשיב ששם גם באחין הראשונים היה מצוה ואעפ"כ לא הגין, וא"כ הוחזק הסכנה גם במקום מצוה, משא"כ ביבום שלא הוחזקה קטלנית במצוה אלא בסתם נישואין, אמרינן שהמצוה מגין ל'. וא"כ כאן ג"כ הלא הוחזק הסכנה בפולין שג"כ למדו תורה, וא"כ צריך לחוש גם בלימא.

(המשך יבוא אי"ה)

אברהם

אברהם

ל'. וכן הובא לתרץ בהאלף לך שלמה אה"ע סי' מ"ד, וכן תירץ בנפש ודה אה"ע סי' א'.